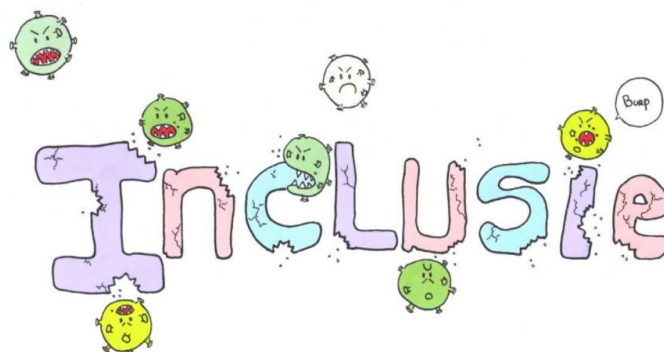

Corona is een aanval op inclusie

Steunpunt
voor Inclusie

De impact van corona op de positie van ouders die kiezen voor inclusie.

We hadden heel hard gehoopt dat we geen corona rapport 2.0. moesten schrijven maar corona blijft ons teisteren. Het doet een aanval op onze manier van leven, het doet een aanval op inclusie.

In het [eerste rapport](#)¹ brachten we onder de aandacht dat ouders en hun keuze voor een inclusief leven onder druk staan door de coronamaatregelen. Er kwam veel reactie op dit rapport en we zijn heel dankbaar voor alle aandacht en iedereen die ermee aan de slag ging.

We merkten op dat sommige scholen, leerkrachten, ondersteuners, begeleiders, monitoren, etc.:

- positieve voorbeelden en good practices verspreiden.
- een waarderende aanpak hadden voor alle inspanningen van de inclusieve kinderopvang tot inclusieve vrije tijd zodat betrokkenen voldoende veerkracht zouden krijgen.
- een langetermijn plan opstellen.
- ouders en jongeren die kiezen voor inclusie extra ondersteunende.

En toch blijven we op onze honger zitten...

We merken op dat er niet voldoende is gebeurd en de situatie van vele ouders en jongeren **nog meer onder druk** is komen te staan. **Ouders** van kinderen met specifieke noden die kiezen voor inclusie **trekken aan de alarmbel over de langetermijengevolgen** en hebben **nood aan bijkomende ondersteuning** opdat inclusie kan floreren in het nieuwe-normaal.

Ouders voor Inclusie en Steunpunt voor Inclusie verzamelden opnieuw getuigenissen over **de aanhoudende en grote impact van de coronamaatregelen** op inclusietrajecten (december 2020 tot april 2021). We hebben de verhalen uit eerste hand door de trajecten die we in scholen, vrije tijd en andere domeinen ondersteunen. Deze nota tracht de stem van ouders en jongeren luider te laten klinken maar biedt ook een **'call for action'** waarmee we inclusie willen heropbouwen.

We bedanken jullie alvast om deze tekst verder te verspreiden en samen met ons de schouders te zetten onder de uitbouw van een inclusieve maatschappij.

¹ Het rapport "Het zijn pittige tijden voor ouders die kiezen voor inclusie" dateert van november 2020.

Vrije tijd in de schaduw

Een pluim voor alle creatieve monitoren, jeugdbegeleiders etc. die blijvend op zoek gingen naar activiteiten. Jullie enthousiasme is meer dan een lichtpuntje voor ouders en jongeren.

“Ondanks alle maatregelen en mede dankzij de inspanningen van haar mede-leiders is mijn dochter wel kunnen starten in januari als co-begeleider bij de kapoenen.” (ouder)

We willen dit rapport starten met aandacht voor vrije tijd. Inclusieve vrije tijd voor kinderen en jongeren met specifieke noden waarmaken is in normale omstandigheden al geen evidentie. Dat zagen we in [het rapport van het Steunpunt voor Inclusie ‘Vrij in vrije tijd’](#) (april 2020) met als conclusie dat er van ouders een **uitzonderlijke inspanning** wordt gevraagd om het recht op een inclusieve vrije tijd mogelijk te maken. Veel kinderen en jongeren moesten het voorbije jaar hun vrije tijd ‘on hold’ zetten. Waar zij na corona de draad weer kunnen opnemen, wordt dit voor kinderen met specifieke noden een hele uitdaging. Inclusie geraakt snel op de achtergrond, begeleiders veranderen, noden wijzigen, etc. allemaal zaken die ouders terug moeten ondersteunen. De kans is groot dat de energie van ouders in de voorbije periode is opgebruikt of dat alles moet gaan naar het terug op de rails krijgen van het inclusief onderwijs- of arbeidstraject. Dan blijft er **geen energie over om vrije tijd waar te maken**.

We zagen in de voorbije periode veel creativiteit in het mogelijk maken van vrije tijd, van fitnesskamers tot spelletjes voor in de achtertuin. Maar dit is geen vervanging voor ‘the real deal’ en de lange periode van geen of beperkt aanbod heeft **een grote impact op de kwaliteit van bestaan**. De leegte in de agenda, de weinige sociale contacten met leeftijdsgenoten, zorgen ervoor dat **de rek eruit is**. Jongeren kunnen zich niet meer uitleven en de eenzaamheid begint door te wegen. Toen de paaspauze werd aangekondigd, was dit voor vele gezinnen een zware klap. Dit betekende voor vele jongeren een extra week isolement zonder vrijetijdsaanbod. Sommige kinderen met specifieke noden hebben extra uitdagingen omdat er nu minder fysieke ondersteuning mag of omdat ze niet even sterk omkunnen met technologie (vb. video bellen) of omdat ze niet gekozen zijn als knuffelcontact door leeftijdsgenoten.

“Gelukkig zijn ze met 4 [in het gezin], want veel andere contacten zijn er helaas niet. Je voelt dat dat weegt en dat ze dit missen. De oudste kan gelukkig al eens gaan wandelen met een vriend, die heeft ook al de leeftijd, maar de anderen kunnen dit helaas niet. Alle vrije tijd valt bovendien weg voor hen, want gezien het risico kunnen we echt niks riskeren.” (ouder)

“We hebben doorheen de jaren immers een sterk netwerk opgebouwd en op “den basket” en in de Chiro zou hij zijn vrienden kunnen blijven zien. Niet dus! De Chiro is gelukkig terug opgestart, maar de basketclub liet al in december weten dat ze niet meer zouden heropstarten, maar je voelt de connectie is wat weg. Hierdoor is hij nu heel erg zoekende en loopt hij een beetje verloren.” (ouder)

Zowel bij kinderen en hun ouders als bij organisaties weegt het door dat dit zo lang aansleept. Er is een **voorzichtig perspectief naar de zomerkampen**, maar ouders durven hier niet op te rekenen, het is al te vaak herzien. De 'zomer van de vrijheid' lijkt nog ver en is ook nog onder voorbehoud. Voor sommige ouders zal het de '**zomer van de strijd**' worden om **inclusie weer op te bouwen**.

"Er wordt met de vinger gewezen naar kinderen en jongeren, en dat doet ons pijn. Bovendien krijgen we als organisatie nog erg weinig ruimte om dingen te organiseren, en ook dat begint zwaar te wegen. Nochtans bewezen we vorige zomer samen met alle kinderen en jongeren dat we het jeugdwerk op een zeer veilige én fijne manier kunnen organiseren." (stafmedewerker Inclusie - jeugdwerk)

De grote focus van het beleid ligt op (her) openen van winkels en scholen. **Vrije tijd is duidelijk geen prioriteit**. We kunnen ouders en de vrije tijds sector niet verwijten dat ze zich niet aan te passen. Steeds opnieuw worden andere maatregelen naar voor geschoven. Steeds opnieuw moesten organisaties en vrijwilligers zich herorganiseren, hun werking heruitvinden en met hernieuwd enthousiasme activiteiten organiseren. Van stoepbezoeken, tot mini buitensessies en online zanglessen, de meest creatieve onlineactiviteiten werden bedacht, ... Met een schijnbaar oneindige veerkracht bleven de aangepaste activiteiten komen. Tegelijk merken we dat deze creativiteit en veerkracht bij heel wat organisaties **impact heeft op hun inzet om inclusie te blijven waarmaken**.

"Ik begrijp dat de leiding veel aan het hoofd heeft door al die nieuwe maatregelen, maar ze lijken Maud echt te vergeten. Ze denken er niet meer aan om ons iets te laten weten als hun planning wijzigt. Voordien liep de communicatie met hen wel heel vlot." (ouder)

"Corona is precies een extra reden dat ze niet mee mag op kamp deze zomer." (ouder)

Hoe langer de coronamaatregelen aanslepen, hoe meer we van ouders horen dat er **problemen opduiken om hun kind te laten participeren**. Dit laat zien dat jeugdwerkers extra ondersteuning nodig hebben om blijvend zuurstof te kunnen geven aan de inclusieprocessen. Door alle afstandsmaatregelen vallen de informele babbels weg. Ouders krijgen veel minder kansen om de nadruk te leggen op de noden van hun kind en mee na te denken over redelijke aanpassingen en communicatie. Zo verdwijnen kinderen en jongeren met specieke noden uit beeld. Hun recht om deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten staat onder druk.

"De communicatie met de leiding loopt nu alleen via mail. Dat gaat nogal stroef. We lijken elkaar minder goed te begrijpen." (ouder)

Vrije tijd van ouders: Wat is dat?

Al meer dan een jaar brengen ouders en kinderen samen tijd door, veel tijd. Dit brengt heel wat uitdagingen met zich mee: zelf aangepaste activiteiten verzinnen, zelf ondersteunen, instaan voor het aanleren van nieuwe vaardigheden, ... Ouders geven aan dat hun **eigen vrije tijd sterk onder druk** komt te staan. De spanningen lopen op in het gezin. Deze ervaring heeft een blijvende impact op de toekomst. Ouders kunnen zich niet meer opladen waardoor inclusie in vraag wordt gesteld en ze het niet meer kunnen waarmaken. Ze zijn letterlijk leeggezogen.

“Ik ben voortdurend gaten aan het dichtrijden en loop mezelf, ons gezin hierin voorbij. Er is ook gewoon geen andere optie, we kunnen niet anders. (ouder)

We merken dat ouders hun **grenzen verleggen** en zich - indien ze nog veerkracht hebben – optrekken aan de **positieve zaken**. De nabijheid in het gezin zorgt dat er intens geleefd wordt en dat ouders dichterbij de ontwikkeling van hun kinderen betrokken zijn. We krijgen signalen dat ouders vanuit deze ervaringen tips bundelen om mee te geven aan leerkrachten of ondersteuners wanneer de school weer (volledig) opstart. Het wegvallen van de bestaande vrijetijdsactiviteiten maakte voor sommige jongeren ruimte om op zoek te gaan naar nieuwe uitdagingen.

“Door het wegvallen van alle (gestructureerde) vrijetijdsactiviteiten kwam er meer vrije tijd voor Febe. Ze is dan op eigen initiatief gestart met ‘buurtboenen’. Eerst had ik mijn bedenkingen hierbij, vooral het beeld dat men zou krijgen van haar. Als ik nu zie hoe men haar hiervoor waardeert in de buurt en de contacten die ze hiermee heeft gelegd, kan ik alleen maar vaststellen dat ik het fout had.” (ouder)

Call for action: Hoe kunnen we inclusie heropbouwen?

- Doe extra inspanningen om kinderen en jongeren met specifieke noden actief toe te leiden naar het inclusieve vrije tijds aanbod. Hang die poster voor jouw danskamp ook op bij de kinesist, of voor het dierenkamp bij een logopedist. Maak jouw jeugdbeweging ook bekend bij ondersteuners of spreek [ons](#) eens aan!
- Verspreid [goede voorbeelden om vrije tijd](#) mogelijk te maken in alle mogelijke bubbels, stoepbezoeken, etc. Zorg dat er ruimte is voor de ondersteuner die inclusie mee waarmaakt.
- Maak een plan voor de zomer met meerdere scenario's waardoor perspectief kan gegarandeerd worden voor jeugdwerking, sport, cultuur en evenementen. Neem direct de specifieke noden van de leden op en hoe je over de mogelijks wijzigende plannen zal communiceren.

Onderwijs in overlevingsmodus

Corona treft iedereen, maar duwt **onevenredig** hard op kinderen en jongeren in inclusietrajecten. De maatregelen raken vaak aan wat inclusie ondersteunt en versterkt. Door de langdurige impact staan de volgende zaken onder spanning: veerkrachtige en gemotiveerde jongeren en ouders, verbindende contacten, de samenwerkingen tussen verschillende betrokkenen, het pro-actief werken, etc. We zullen dus nu en in de toekomst **extra aandacht moeten hebben voor deze kritische factoren** om inclusie te doen slagen.

Jongeren ervaren druk en grote onzekerheid

Een pluim voor alle veerkrachtige kinderen en jongeren. Jullie flexibiliteit is ongezien.

“Onze zoon is enorm gegroeid in het volgen van online lessen. Live is zoveel beter natuurlijk, maar toch. Meedoen met een digitale les en dus ook vb. antwoorden, de chat opvolgen, enz. lukken echt goed.” (ouder)

Iedereen doet wat nodig is om zich aan te passen aan wijzigende maatregelen, ook kinderen en jongeren met specifieke noden. Maar dit is allesbehalve vanzelfsprekend voor hen. Er is weinig aandacht voor hun **beleving**. Er wordt wel over hen gepraat maar weinig met hen. Toch horen wij hoe zij duidelijk hun ervaringen verwoorden en aangeven waar ze nood aan hebben (zie het rapport van het kinderrechtencommissaraat [‘Heropen de scholen voor alle jongeren’](#)). Jongeren ervaren grote druk en maken zich zorgen om hun schoolresultaten en de gevolgen op hun schoolloopbaan. De langdurige en veranderende maatregelen zorgen voor onrust. Dat vertaalt zich in hoe jongeren met anderen in interactie gaan. We horen het vaak van ouders: **motivatie en positieve ingesteldheid ten opzichte van school ligt ver onder het vriespunt**². Ze zijn lusteloos en laten het over zich heen komen. Niet alle scholen zien het als hun opdracht om hier actief op in te zetten en jongeren hierin te ondersteunen. Deze negativiteit kan zich ook uiten in gespannen relaties met leerkrachten, slechte concentratie en moeilijk hanteerbaar gedrag. Het heeft als gevolg dat we dit jaar meerdere ondersteuningsvragen kregen die te maken hadden met TOAH (tijdelijk onderwijs aan huis)³ als ‘oplossing’ en middel om de toegang tot school te ontfemen. We maken ons zorgen dat de “mogelijkheden van afstandsonderwijs” nu vaker zullen worden ingezet om leerlingen met specifieke noden fysiek uit te sluiten, zonder voldoende in te zetten op redelijke aanpassingen en constructieve samenwerking met ouders.

“Een opmerking die onze zoon vaak maakt, is dat hij dankzij corona nu toch geen toekomst meer heeft en dat het hem niet meer kan schelen. Dat raakt een gevoelige snaar bij mij.”(ouder)

Mede dankzij de interventie van de ondersteuner is onze zoon meer voor rede vatbaar als er een discussie is met een leraar. De ondersteuner kadert voor mijn zoon wat de leraar

² Zie ook de conclusie Onderzoek Ugent Onderzoeksgroep Ontwikkelingsstoornissen: Op het vlak van de motivatie van de kinderen blijkt er weinig veranderd te zijn in vergelijking met de vorige fasen van dit onderzoek: nog steeds was voor kinderen vooral de externe druk om te werken voor school groot.

³ Voor leerlingen die risicopatiënt zijn of samenleven met een risicopatiënt en niet naar school kunnen, bestaat de mogelijkheid om via Bednet te volgen en een aantal lessen Tijdelijk Onderwijs Aan Huis (TOAH) te krijgen. De leerkracht TOAH krijgt vaak de opgave in hoofdzaak op objectieve wijze de toetsen af te nemen van de leerling.

*bedoelde, en gaat met de leraar in gesprek over hoe mijn zoon de boodschap interpreteert.”
(ouder)*

“We konden als ouder kiezen. Of we gingen akkoord met TOAH (tijdenlijk onderwijs aan huis) en het opstarten van sychroon internetonderwijs of men zou Dunia uitsluiten. We voelden ons als ouder met de rug tegen de muur gezet. Zelfs nu, na enkele maanden is een geleidelijke, gedeeltelijke terugkeer geen optie...” (ouder)

De moeilijkheden vloeien voort uit de corona-context maar dit wordt niet steeds zo begrepen.

“Het is alsof corona binnen de schoolmuren niet telt. De maatregelen worden gevolgd en daarmee is de kous af. Maar de effecten zijn er wel: op hoe mijn kind zich voelt, zijn motivatie voor school, de energie bij ons om alles op te volgen,... En ik zie dezelfde impact bij de leraar. En toch mag het er precies niet zijn. En al zeker niet als het over punten of oriëntering gaat. Heel frustrerend.” (ouder)

Kinderen en jongeren met specifieke noden tonen ons hun **aanpassingsvermogen**, ondanks wat hun labels soms laat vermoeden. Met de juiste ondersteuning kunnen zij dit aan, en tonen zij ons wat flexibiliteit betekent. Kinderen en jongeren met specifieke noden moeten nog meer dan anderen in dialoog gaan met leerkrachten en ondersteuners om vragen te stellen, aanpassingen te bespreken, ondersteuning af te stemmen etc. Ouders waarderen het wanneer leerkrachten en ondersteuners **de veerkracht van jongeren ondersteunen**.

“De ondersteuner van Tibe kreeg al vrij snel de boodschap om op afstand, digitaal te ondersteunen. Vervolgens heeft hij samen met Tibe bekeken hoe dit kon, wat voor hem zou kunnen werken. Ze beslisten samen te werken rond communicatie met de leerkrachten bij vragen rond opdrachten, maar ook naar de aanpassingen waar hij recht op heeft. Tibe neemt dit nu echt zelf in handen.”(ouder)

Ondersteunende contacten met het netwerk van familie, vrienden en professionals staan op een laag pitje of gebeuren online. **Verbinding met andere leerlingen staat onder druk** door de focus op het inhalen van leerachterstand, de maatregelen met betrekking tot de klasbubbel, en afstandsonderwijs.

“In het begin hingen de kinderen rond de camera (van Bednet), maar dat verminderde naarmate de maanden vorderen. Ik zou soms willen roepen door de micro: “vergeet hem niet!”, maar dat is not done, he, als ouder.”(ouder)

De leerkansen om een jongere te leren kennen in zijn totaliteit zijn verminderd. Een breed beeld van de eigenheid van kinderen en jongeren met specifieke noden is nochtans cruciaal: om een band op te bouwen, om redelijke aanpassingen vorm te geven, om het leerproces te ondersteunen en te evalueren. Ouders merken op dat leerkrachten en ondersteuners uitspraken doen over kinderen die ze niet voldoende kennen en hierdoor foute conclusies trekken.

“Wanneer leert een leerkracht ons kind kennen? Op die warme zomeravond eind augustus dat de leerkracht bij ons thuis langskomt ter kennismaking, op de sportdag begin september, op de boerderijklassen, ... Dan ontstaat de klik, als de druk van “wat moet” er niet is. Maar een heel

jaar geen buitenschoolse activiteiten? Dat speelt zeker mee in de band die totaal nog niet sterk is, en de twijfels die de leerkracht nog steeds ervaart.” (ouder)

Call for action: Hoe kunnen we inclusie heropbouwen?

- Zet actief in op de motivatie en de ‘goesting’ in school van jongeren. Betrek hen hier ook bij, op een aangepaste manier.
- Veerkracht van jongeren ondersteunen zodat zij weer aan het stuur zitten en mee richting kunnen kiezen
- Extra inzetten op groepsvorming, bekijk wat nu al kan en maak samen met alle leerlingen plannen voor wanneer het wel kan. Van een maandelijkse uitstap, tot een sleepover, een reünie of en 50, 20 of -20 dagen die de 100 dagen vervangt, als het maar bijdraagt aan een positief en sterk klasklimaat

Ouders ervaren chronische stress

Een pluim voor alle ouders die blijvend verschillende rollen opnemen. Jullie constant schakelen en veelal nog positieve en begripvolle kijk is bemoedigend.

“Ik kan niet anders dan zaken loslaten. Alle borden in de lucht houden gaat gewoonweg niet. Ik zie dat mijn dochter ons dan wel kan verbazen. Ineens zien we haar meer zelfstandig bepaalde keuzes maken.” (ouder)

Ouders van kinderen met specifieke noden staan in normale omstandigheden al onder druk. Zij ervaren vaak spanning om de zorg op te nemen en inclusie waar te maken. Door de aanhoudende crisis vinden ouders geen adempauze meer, **hun stress is chronisch** geworden. Ouders staan nog meer dan anders onder druk op verschillende vlakken, zowel emotioneel, financieel, fysiek als mentaal. Wanneer je draagkracht op zo’n manier en voor zo’n lange periode overschreden wordt, blijven de negatieve gevolgen op lange termijn niet uit.

“We’re in the same storm but NOT in the same boat. Dit citaat kwam ik onlangs tegen en beschrijft exact hoe ik het aanvoel. Ja, het is voor iedereen niet evident, maar onze situatie is niet te vergelijken.” (ouder)

“Het voorbije jaar voelde ik mij zo alleen als alleenstaande ouder... Het deed me zo’n pijn te moeten vaststellen dat niemand, niet de school, niet het clb, niet de ondersteuner, ook maar één keer heeft gevraagd hoe het met Tom ging.”(ouder)

“De kine stuurde me onlangs een lijstje door via mail met bewegingsactiviteiten die ik kan doen met mijn kind. Heel goed bedoeld, maar ik ontplofte bijna. Hoe moet ik dat er nu nog bijnemen, naast alle andere rollen? En hoe motiveer ik hem daar nu weer voor, nog eens met mama oefeningen doen?” (ouder)

Sinds de eerste lockdown konden ouders **amper energie bijtanken**, en alweer volgde een opeenstapeling van verlengde herfstvakantie, afstandsonderwijs in 2e en 3e graad secundair, periodes van quarantaine, paaspauze.

“Sinds de herfstvakantie zijn onze vier kinderen thuis, ons huis is omgebouwd tot een bureau. De twee jongste zitten in de woonkamer, één in den bureau en de andere op de slaapkamer. Ondertussen hebben we 8 laptops in huis voor de kinderen en 4 printers! Dit alles is ook nodig om iedereen via Bednet te laten volgen, waar we gelukkig sinds januari voor alle 4 in zijn geslaagd.” (ouder)

Mensen zijn doodop en voelen zich **falend** omdat ze hun kinderen geen gepast aanbod kunnen geven. Ouders nemen nog steeds **veel bijkomende rollen** in het traject van hun kind. Online therapie, online les, online ondersteuning: het zijn waardevolle alternatieven, maar ze houden eveneens een grote verwachting in ten aanzien van ouders. We gaan ervan uit dat ouders deze verschillende rollen als **vanzelfsprekend opnemen en langdurig volhouden**, zonder ondersteuning.

“Ik ben het eigenlijk beu: therapeut zijn, taxi zijn, ondersteuner zijn, ondertussen de was en de plas... Het weegt op mij, ik begin alles in vraag te stellen. Het weegt ook op het gezin, en natuurlijk op haar! Ze wil helemaal niet zo afhankelijk zijn van mij. Maar momenteel kunnen we nog steeds niet anders.”(ouder)

Steeds positieve zaken zien, focussen op wat wel kan, etc. Ouders blijven hun veerkracht aanboren. Ze hebben begrip voor de positie van leerkrachten, ondersteuners en schoolteams, maar vragen dezelfde **erkenning voor hun situatie**.

“Ik versta wel dat het voor scholen niet gemakkelijk is. Ik heb vrienden die lesgegeven, ik hoor ook de kant van de scholen: het is zwaar. Maar ik kan als ouder ook maar signalen geven, om overleg vragen, lastige vragen stellen, herhalen wat mijn kind nodig heeft...”(ouder)

Call for action: Hoe kunnen we inclusie heropbouwen?

- Erken de beleving van ouders in de verschillende rollen die ze opnemen en toon begrip voor hun situatie, ga niet uit van je eigen perspectief.
- Ondersteun ouders pro-actief zodat zij voluit voor inclusie kunnen kiezen. Laat je zeker ook inspireren door [tools die inclusie ondersteunen](#).
- Zet een netwerk op rond ouders en kinderen zodat zij gesteund worden. Bekijk samen met hen wie wat kan betekenen.
- Organiseer initiatieven om ouders bij elkaar te brengen om een dragend en steunend netwerk uit te bouwen.

Alle aandacht gaat naar leren, we verliezen participatie uit het oog

Een pluim voor alle onderwijsprofessionals die de balans vonden tussen leren en participeren.

*“Ik zie leerkrachten erg creatief zijn. Een leraar organiseerde zijn les automechanica coronaproof in twee groepen van 1,5 uur. De jongere met extra noden kreeg de kans om de twee lessen te volgen omdat hij gebaat was met herhaling. De jongere herleefde!”
(ondersteuner)*

Leerkrachten en scholen ervaren een grote druk en dat gaat samen met een vernauwde focus op leren. Het gaat veelal over **de leerachterstand wegwerken**, wat niet steeds samengaat met een waarderende kijk op de inspanningen die kinderen en jongeren met specifieke noden extra leveren om leersprongen te maken. De focus op het cognitieve gaat ten koste van aandacht voor participatie en welbevinden. Deze laatste facetten zijn net essentieel voor breed leren en inclusie.

“De school heeft beslist om de muziekles te vervangen door twee extra uren taalondersteuning. Dan worden er nog eens zorggroepjes opgezet. Mijn zoon zit in drie verschillende groepjes. Het werd gewoon meegedeeld. We hebben er zo onze bedenkingen bij of dit nu de oplossing gaat zijn of juist het tegenovergestelde effect gaat hebben.” (ouder)

“Ik ken mijn leerlingen en zag dat het niet goed met hen ging. Op eigen initiatief schroefde ik de intensiteit van de lessen terug om zo hun motivatie weer op te krikken en te vertragen om dan weer te versnellen. Na welgeteld twee dagen kreeg ik al te horen dat ik me moest focussen op de achterstand.” (leerkracht)

De 2e en 3e graad secundair onderwijs combineert nog steeds **contact- en afstandsonderwijs**. Ouders hebben oog voor de groeikansen die dit systeem biedt, maar wijzen op de **nood aan passende ondersteuning**. Hoe scholen het afstandsonderwijs invullen varieert sterk: sommige jongeren gaan in de namiddag naar school, andere om de dag, nog andere om de week. Wat de impact is van deze systemen op het leerproces van jongeren met specifieke noden wordt niet voldoende in rekening genomen (ook niet bij de evaluatie). Afstandsonderwijs zorgt o.a. voor minder tijd om praktijk in te oefenen en een **grote toetsdruk op de momenten dat leerlingen naar school moeten**.

“Ik zou zo graag hebben dat mijn kind de kans krijgt om extra uitleg te krijgen als de TOAH-leerkracht⁴ komt, of zelfs eens gewoon iets leuk te doen met die leerkracht. Nu vind ik het vaak een gemiste kans.”(ouder)

Het krijgen van **redelijke aanpassingen** staat nog steeds **onder druk**. Aanpassingen vallen weg, ze worden niet “vertaald” naar een online les of dit gebeurt pas nadat leerling of ouders erom vragen. Er is een blinde vlek bij evaluatie van leerstof die niet met redelijke aanpassingen aangebracht is. Ouders en leerlingen maken zich zorgen over de impact bij de eindevaluatie. Corona kan leiden tot verstevigen van exclusie. De plaats van kinderen en jongeren wordt opnieuw in vraag gesteld. Scholen grijpen terug naar de oude regelgeving omtrent **draagkrachtafweging**.

“Toen ik de punten van Louis op zijn rapport zag, ben ik gaan navragen welke ondersteuning hij kreeg en of welke hulpmiddelen hij mocht inzetten. Pas toen ik hierover begon, is men gaan nadenken hoe de aanpassingen moesten vertaald worden naar het online les volgen. Sindsdien gaat het wel veel beter en is er ook meer mildheid. De aankondiging van de oriëntatie naar een andere studierichting is snel begraven.” (ouder)

“Pas toen ik ZELF de optie om de graad pas volgend jaar te evalueren op tafel legde kon er weer worden gepraat over het volgende schooljaar en in perspectief naar zijn verdere leven.” (ouder)

Het onderwijs is niet voor elke leerling in de voorbije periode **even kwaliteitsvol geweest**. In de trajecten die we ondersteunen merken we dat dit niet altijd onderwerp van gesprek is of meegenomen wordt in verdere afwegingen en beslissingen naar de toekomst.

“De ondersteuner heeft veel tijd gestoken in het aanleren van handen wassen, de opdeling van de speelplaats voor de bubbels na te leven, enz. Onze vraag om nu ook inhoudelijk te ondersteunen om aan zijn doelen te werken lijkt verloren te gaan. Hij stelt geen gedragsproblemen en volgt de maatregelen, dus zij lijken geen ondersteuningsnood te zien.” (ouder)

Call for action: Hoe kunnen we inclusie heropbouwen?

- Hanteer een kritische en evaluerende kijk op hoe kwaliteitsvol het onderwijs de voorbije periode heeft vorm gekregen en neem dit mee in verdere beslissingen.
- Zoek mee naar werkende en redelijke aanpassingen, zowel online als offline.
- Zet flexibele leerprocessen op met een lang termijn visie over leerjaren, graden en onderwijsniveaus eens.
- Verstevig samenwerking om exclusie tegen te gaan.

⁴ Voor leerlingen die risicopatiënt zijn of samenleven met een risicopatiënt en niet naar school kunnen, bestaat de mogelijkheid om via Bednet te volgen en een aantal lesuren Tijdelijk Onderwijs Aan Huis (TOAH) te krijgen. De leerkracht TOAH krijgt vaak de opgave in hoofdzaak op objectieve wijze de toetsen af te nemen van de leerling.

Teamwerking onder hoogspanning

Een pluim voor alle mensen die toch nabijheid zochten ondanks de social distancing.

*““Leerlingen die moeilijkheden ervaren, om welke reden dan ook, nodig ik uit om op school op een veilige manier de lessen online te volgen, te werken aan opdrachten,... onder begeleiding of toezicht van mezelf of een collega. Op die manier hopen we hun kansen in dit schooljaar te vergroten.”
(leerkracht)*

In scholen zien we heel wat initiatieven in functie van differentiatie, activerend (digitaal) onderwijs op te zetten, etc. Het zijn allemaal werkvormen en aanpakken die voor leerlingen het verschil maken. Toch merken we dat deze inspirerende praktijken **weinig gedeeld** raken met collega's, andere scholen,... Er is dus veel verschil tussen scholen, leerkrachten en ondersteuners. Leerkrachten krijgen ook **niet steeds de gepaste ondersteuning** om met alle verschillen en noden om te gaan. Het is opvallend dat leerlingen met een Individueel Aangepast Curriculum nog meer uit de boot vallen. We horen veelvuldig van ouders dat er geen (gepast) aanbod is. Ouders zien de spreidstand die leerkrachten moeten maken. Toch kan een ouder niet anders dan vragen te stellen wanneer dit voor zijn zoon of dochter niet op punt staat. Ouders worden al snel gepositioneerd als **lastige en veeleisende ouder**. Eens deze stempel gegeven is, blijft deze lang kleven.

“Ik doe zeker mijn best om te differentiëren, maar merk dat ik hier soms nog te weinig in slaag. De ondersteuner die me hierin gidste is, buiten haar wil, niet zo nabij en kan me niet altijd tijd bijsturen. Bovendien merk ik bij mezelf op, dat mijn energie afneemt.”(leerkracht)

Ook de afgelopen periode zit er veel **verschil op de manier waarop ondersteuners hun werk** kunnen doen. Sommige ondersteuners zijn toegewezen aan één school waardoor ze meer nabije en intense ondersteuning kunnen geven en leerlingen vooruitgang boeken. Andere leerlingen hebben het met veel minder of geen ondersteuning moeten doen. Soms valt een heel netwerk aan ondersteuners, stagiaires en vrijwilligers weg. Hoe deze verschillen het leerproces van een leerling beïnvloeden en hoe dat meespeelt in evaluatie en beslissingen over volgend schooljaar, blijft veelal onbesproken.

“Ik merk verschillende manieren waarop de regels in praktijk worden gebracht. Er zijn ondersteuners die geen kinderen in groepjes meer mogen samennemen of niet meer mogen ondersteunen in de klas. Ouders, leesmoekes, vrijwilligers, stagiairs worden geweerd. Ik zie veel hulpbronnen en samenwerkingen die niet langer benut worden.” (CLB-medewerker)

Kort voor de paasvakantie kwam de maatregel dat **ondersteuners niet langer tot de essentiële derden** werden gerekend. Een maatregel die niet in de media kwam, maar voor veel onduidelijkheid en een storm van vragen zorgde. Deze maatregel werd door ouders van kinderen met specifieke noden ervaren als een kaakslag. Als een ondersteuner niet meer aanwezig kan zijn, mag een kind er vaak ook niet meer zijn. Het toont aan dat inclusie gezien wordt als voorwaardelijk en niet als een gedeelde verantwoordelijkheid. Deze ervaringen tekenen ouders. Ook voor ondersteuners vroeg dit veel schakelen en een gevoel van machteloosheid. **Het buitenspel zetten van ondersteuners is een maatregel die zeer duidelijk bloot legt dat een inclusieve visie en inclusieve praktijk nog niet (voldoende) verankerd zitten in onze onderwijsstructuren en -cultuur.** De coronacrisis wordt bedwongen met maatregelen die amper rekening lijken te houden met de antwoorden die de diversiteit in onze klassen vraagt.

“Ik ben nu volop bezig met ouders te contacteren en te informeren. Ik geraak nog niet in oplossingsgerichte modus... Hoe kan ik de leerkracht ondersteunen op afstand, online of telefonisch? Ik geef hen eigenlijk extra werk in plaats van ondersteuning...”(ondersteuner)

“Er zijn scholen die dan vriendelijk vragen om je kind thuis te houden. Begrijpelijk uiteraard maar niet te begrijpen door een kind dat zijn/haar klasgenootjes wel naar school ziet vertrekken maar zelf niet mag gaan. Ik, en bij uitbreiding alle ouders die een kind hebben in een inclusietraject, zijn boos. En verdrietig. En lamgeslagen. Onze kinderen tellen duidelijk niet mee voor wie deze regels opgesteld heeft. Twee weken geleden werd het recht op inclusie opgenomen in de grondwet. Vandaag al wordt het dus met de voeten getreden.”(ouder)

Overleg en communicatie tot een minimum herleidt

Het is belangrijk om te blijven beseffen dat de **communicatie en omgang met elkaar niet normaal** is geweest. Social distancing, mondmaskers, digitale lesgeven en overleggen hebben impact op hoe we elkaar kunnen lezen en begrijpen.

“Mijn dochter leeft op bij positieve contacten met de leerkracht. Tijdens online lessen wordt ze zelden aangesproken. Het is precies alsof de leerkracht haar los laat.”(ouder)

“Ik besepte ineens dat deze kleuter me nog nooit zonder mondmasker had gezien. Met de recente opstart van medicatie lukte het hem beter om me vragen te stellen, zoals de vraag “mag ik jouw gezicht zien?” Eigenlijk vroeg hij me dat met zijn ontwijkend en afwijzend gedrag al heel het jaar...”(ondersteuner)

We kaarten het reeds in het eerste rapport aan, er is een grote impact van het **wegvallen van de informele communicatie**. De langdurigheid heeft als gevolg dat er **effectief een social distance ontstaat**. Wat veelal aan de schoolpoort, klasdeur of smartschoolmail kan gedeeld worden, schuift op naar digitaal overleg of raakt ondergesneeuwd in veel meer mailverkeer. Misverstanden worden problemen, problemen worden groot, vertrouwen kan amper groeien of herstellen. Ouders, leerkrachten en ondersteuners zijn zoekend in welke alternatieven kunnen werken.

“In normale omstandigheden heb ik in theorie 10 kansen per week om de leerkracht kort te spreken. Nu is dat letterlijk 0 op 10, en een alternatief is er niet zomaar. Ik merk dat dit

doorweegt op het traject. Het gaat niet meer over een maand zonder babbel aan de klasdeur, het gaat over een heel schooljaar waarin dit niet kan.” (ouder)

Oudercontacten en ondersteuningsoverleg (MDO) worden **digitaal** georganiseerd, vaak enkel wanneer het moeilijk loopt en niet met dezelfde regelmaat. Contact met de leerkracht wordt onbedoeld zwaarbeladen. Ouders moeten vaak **vragen of aandringen op overleg**. Als gewacht wordt tot “het brandt”, is het moeilijk om oplossingsgericht te denken. Digitaal overleg maakt een aantal zaken gemakkelijker. Geen verplaatsing(stijd) betekent bijvoorbeeld dat makkelijker een moment gevonden wordt waarop alle betrokkenen zich vrij kunnen maken of minder door elkaar praten. Maar ouders ervaren ook knelpunten die constructief samenwerken bemoeilijken. Het emotionele aspect van de inhoud van gesprekken, vlot je inbreng kunnen doen als ouder,... het zijn obstakels die zorgen dat ouders niet steeds in een gelijkwaardige positie geplaatst worden. Laat ons ook de ouders niet vergeten die niet in de mogelijkheid zijn om online aan te sluiten, de afstand is daar nog groter geworden.

“Terwijl ik thuis alleen zat, was het duidelijk dat de klasjuf, de clb-medewerker en de directie zich allen op school bevonden. Op de achtergrond hoorde ik de spelende kinderen op de speelplaats. Ik heb hier niets van durven zeggen, maar heeft bij mezelf voor een vertrouwensbreuk gezorgd. Wat maakt dat zij wel fysiek samen konden komen?” (ouder)

“Ik kreeg het moeilijk en had mijn camera even uitgezet, hierop reageerde de zorgcoördinator heel fel dat deze terug moest aangezet worden. Ik kreeg de opmerking weinig respect te hebben. Op zo’n moment voel je je heel erg alleen.” (ouder)

“Normaal in een fysiek overleg krijg ik de ruimte om aan ouders kort toe te lichten in toegankelijke taal wat er werd gezegd en merk ik een grotere inspanning op tijdens bij alle partners. Nu wordt er zo snel gepraat dat hiervoor geen ruimte is, men wacht ook niet af tot ik de toelichting heb kunnen doen. De overlegtrein gaat met een rotvaart door terwijl de ouders nog hun kaartje zoeken op het perron.” (thuisbegeleider)

Call for action: Hoe kunnen we inclusie heropbouwen?

- Ondersteun leerkrachten tot op de klasvloer waardoor zij een gepast aanbod kunnen voorzien voor alle leerlingen.
- Hanteer een oplossingsgerichte en creatieve houding om inclusie waar te maken.
- Zorg dat alle ondersteuners aanzien worden als essentiële derde, zij maken een volwaardig onderdeel van de reguliere school.
- Zet in op verbinding en verbindende communicatie.
- Zet de verschillende manier om in contact te gaan verder in, zorg voor een zorgzaam digitaal overleg waarbij een gelijkwaardige positie van ouders wordt bekomen. Gebruik hiervoor [de handelingsgerichte tool ivm zorgzaam digitaal overleg](#).

Overgangsmomenten met weinig aandacht en voorbereiding

Een pluim voor alle betrokkenen die proactief werken ook al zijn we collectief in overlevingsmodus

“Bij de overstap naar het eerste leerjaar had de school besloten om mijn zoon nog halftijds te laten aansluiten bij de kleuterklas. Maar door corona is toch de keuze gemaakt om voltijds naar het 1ste te gaan. Het was heel positief en we leren hieruit om niet zomaar grenzen te stellen. (ouder).

Zoektocht en inschrijving

Ouders op zoek naar een (nieuwe) school ervaren **weinig kansen om contact** te hebben met de mensen die de school maken. Nochtans is uitwisseling, afstemming omtrent visie en ervaringen cruciaal om een goede start te maken binnen inclusief onderwijs. Infodagen zijn er niet of enkel digitaal, een kennismakingsgesprek online is moeilijk te bekomen. Het team heeft het te druk, wil liefst enkel kort en telefonisch luisteren, of enkel op basis van een (gemotiveerd) verslag reageren. Dit sluit genuanceerde beeldvorming van de leerling uit, en ook overleg met ondersteuning van tolken wordt op die manier haast onmogelijk te realiseren. Het zet gelijke kansen onder druk, reeds vóór de start van een schooltraject.

“Zonder ook maar één fysiek contact te hebben gehad met een school, hebben we onze lijst doorgegeven in het digitale inschrijvingsstelsel. Nu is het bang afwachten welke school het wordt en of deze school al in dit schooljaar met ons de opstart van volgend schooljaar wil (mag) voorbereiden.” (ouder)

“We hebben maar één moment voor een live gesprek met de school op voorhand. Dat is heel spannend: Het moet meteen goed zijn, er is geen tweede kans.” (ouder)

Een opstart van een inclusietraject vraagt dat de betrokkenen samen voorbereiden én samen in het diepe durven springen. De coronamaatregelen dagen scholen echter reeds in die mate uit, dat ouders merken dat de **opstart uitgesteld wordt of anders vorm krijgt**.

“Oorspronkelijk zou R. in september al overgegaan zijn naar de 2e kleuterklas. Maar de school verschoof dit steeds: na de herfstvakantie, na Kerst. Uiteindelijk zal het nu na de paaspauze zijn dat hij mag doorschuiven. Ze hadden het te druk met de maatregelen, hij zou dan in 2 klasbubbels aansluiten, ... Maar het traject van onze zoon staat wel on hold.” (ouder)

Ook de **overgang naar een volgend schooljaar** wordt anders voorbereid. Gouden tips uitwisselen en leerkrachten die elkaar observeren, zijn onmisbaar voor een vlotte overgang. Niet alleen voor de

overdracht van “wat werkt voor deze leerling”, maar ook als geruststelling en ondersteuning voor de aankomende leerkracht(en). Wat nu niet mogelijk is omwille van coronamaatregelen, heeft een grote impact op volgend schooljaar.

“De voorbije jaren werd de leerkracht van het volgende jaar reeds betrokken, meegenomen in het verhaal. Leerkrachten stonden ook bij elkaar in de klas, zodat ze van elkaar konden leren hoe ze het deden. Die ervaring valt nu weg en kan niet opgevangen worden en zorgt nu reeds zowel bij ons als bij de leerkracht voor meer stress en onzekerheid.”(ouder)

Stages en inclusief werken en wonen

Stages bieden tegenwicht aan de eenzaamheid van afstandsonderwijs. De stage biedt leerkansen, nieuwe sociale contacten, een boost aan het zelfbeeld en toekomstperspectief. Voor een aantal jongeren met specifieke noden zijn **stages weggevallen**. Ook wanneer klasgenoten in dezelfde sectoren wél aan de slag konden. Dat raakt jongeren met specifieke noden op vele vlakken.

“Door wat ze op school leert toe te passen in de stage, blijft het hangen en is ze gemotiveerd. Dit valt nu weg.” (ouder)

“Zonder veel uitleg stopte de stage in januari. Het had niks met nieuwe maatregelen te maken. Ik denk dat het voor de stageplaats niet meer lukte om extra in haar te investeren. Ik snap dat ergens, en tegelijk ook niet. Ik heb haar niet veel uitleg gegeven...” (ouder)

De corona periode en het wegvallen van ondersteuning en netwerk laat ouders ervaren dat zij de zorg voor hun kind volledig moeten opnemen en de enige **constante sleutelfiguur** zijn in inclusie waarmaken. Dat is confronterend en weegt op de schouders van ouders. Het toont ook het belang van in te zetten op een netwerk en sociale contacten. Ouders hadden nu de ervaring dat ze de **zorg niet konden delen**, zichzelf veel moesten ontfemen met als gevolg dat de spanningen nog meer opliepen.

“Corona toonde ons eens te meer dat wij het als ouder moeten zien op te lossen. Dat de verantwoordelijkheid binnen de bubbel ligt. Dat schudde ons door elkaar. We zijn nu actiever een aantal zaken rond wonen aan het verkennen voor onze dochter.” (ouder)

“Mijn dochter komt nu echt in haar bubbel terecht. Mijn bobijntje om de sociale contacten met vrienden en kennissen te ondersteunen is op. Jammer dat daar amper ondersteuning voor is. Dit is zo belangrijk. Ik mag er niet aan denken dat ze in deze tijden al alleen zou wonen.” (ouder)

Inclusief werken blijkt nergens hoog op de agenda te staan. (Jong-)volwassenen die vrijwilligerswerk doen of Begeleid Werken, worden **gevraagd om niet meer te komen**. Zonder perspectief op een nieuwe opstart, zonder een verklaring die voor de jongere begrijpbaar is. Telewerken of thuiswerken is niet steeds een optie voor jongeren met specifieke noden. Collegabanden zijn soms nog te zwak om overeind te blijven. Ouders vangen hun kinderen op, proberen uit te leggen waarom gaan werken niet meer kan, zoeken (kleine) alternatieven. Inclusief werken en wonen is verweven met de krachtbronnen in het netwerk rond de jongere en het gezin. Dat netwerk groeit en versterkt ook dankzij collega's, burens, huisgenoten. Ondersteuning die gericht is op het **opbouwen en warmhouden van sociale contacten** ligt

noodgedwongen veel meer **bij ouders in coronatijden**. Banden die doorgesneden zijn omwille van de maatregelen kunnen niet zomaar op eigen kracht van de jongere en het gezin terug aangehaald worden.

“Ik heb nog contact met een aantal van de jongeren die ik vorig jaar ondersteunde, en zij zitten nu noodgedwongen thuis. Men ziet niet wat het voor hen betekent, wat het voor hun ouders betekent. Schandalig...” (ondersteuner)

“Ze mocht niet meer als co-begeleider in de kleuterklas gaan helpen. Daar heeft ze wel van afgezien. Ik kon dat niet uitgelegd krijgen, waarom ze niet meer mocht gaan.” (ouder)

“Begeleid werken ligt nog steeds stil, liet de jobcoach weten. Onze zoon wacht af. Het heeft geen zin zeker, om ons daarin op te jagen? Ondertussen passeert de tijd, en mist hij denk ik wel de collega's. Soms springt hij eens op zijn fiets naar daar, even buiten een praatje maken. Dat geeft even vleugels, ook voor ons als ouders. Ze zijn hem nog niet vergeten, hij is nog welkom.” (ouder)

Call for action: Hoe kunnen we inclusie heropbouwen?

- Geef extra aandacht aan overgangsmomenten
- Zet een netwerk op rond ouders en jongeren zodat zij gesteund worden. Bekijk samen met hen wie wat kan betekenen.

Conclusie

Corona zet ouderschap en inclusie onder druk. En ja, we staan met zijn allen onder druk en zijn de situatie meer dan beu. Maar voor sommige zal het een periode zijn waarvan men de bladzijde kan omslaan, voor anderen is de **impact veel groter**. Omdat corona een aanval is op hun bestaansrecht, hun recht op vrije tijd, hun recht om naar school te gaan, hun recht op erbij te horen, hun recht op waardering benaderd te worden, etc. Wat ouders, kinderen en jongeren met specifieke noden nu ervaren is niet weg te wissen. De impact op de trajecten is groot, als inclusie wordt aangevallen staat men niet zomaar op. Het zijn blijvende littekens, het vraagt extra communicatie en inspanningen. Een eerste stap is dus **de lange termijneffecten erkennen en extra én proactief ondersteunen** zodat inclusie kan floreren in het nieuwe normaal.

Laat de exit fase ook **geen exit zijn voor inclusie**. Plan nu al hoe we straks de ingang wagewijd open zetten. **Bekijk inclusie als een proces waarin we onze tijd kunnen nemen om aanpassingen te maken.** Het is daarbij van belang om te leren denken en werken vanuit een netwerk. **Een dragend netwerk rond een kind en jongeren met specifieke noden opzetten is een gedeelde zorg.** Met vallen en opstaan zullen de uitdagingen minder groot worden. Want inclusie maak je waar door te doen!

Wie vragen heeft bij deze getuigenissen of het rapport kan contact opnemen:

info@oudersvoorinclusie.be